

Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

№ 2, 2012 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 351

А. А. Халецька,
д. держ. упр., доцент, професор кафедри загального та адміністративного менеджменту,
Донецький державний університет управління

ПІДХОДИ ДО СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНЬОЮ ТОРГІВЛЕЮ

Анотація. Удосконалено систему державного управління зовнішньою торгівлею. Досліджено розвиток інтеграційного процесу в Україні.

Annotation. The state control system by foreign trade is improved. Development of integration process is explored in Ukraine.

Ключові слова: державне регулювання, зовнішня торгівля, інтеграція, міжнародна система, управління якістю.

Вступ

Сучасна геополітична ситуація характеризується процесами інтеграції національних економік до єдиної міжнародної системи. Тенденції глобалізації будуть домінувати в найближчі роки, як найбільш перспективний напрям розвитку держави. Разом з тим необхідно враховувати можливі реінтеграційні тенденції, направлені на збереження національних економічних традицій.

Проблема полягає в тому щоб, з точки зору збільшення обсягів зовнішньоторговельних операцій та питань захисту національних інтересів знайти оптимальне співвідношення між інтеграційними і реінтеграційними наслідками. Тому всебічне вивчення передумов інтеграції, самого інтеграційного процесу та прогнозування можливих його наслідків для України з метою розробки науково обґрунтованих підходів щодо визначення факторів виникнення і видів економічних загроз є актуальним і вимагає невідкладного вирішення.

Аналіз останніх наукових досліджень.

Проблеми формування і розвитку конкурентного середовища в умовах перехідної економіки розглянуті у роботах С. Авдашевої, І. Акімової, З. Борисенко, Б. Буркинського, В. Гейця, Л. Доленка, М. Зверькова, Б. Кваснюка, Н. Розанової, С. Соколенка, С. Цухло, О. Яременка.

Постановка завдання

- удосконалити систему державного управління зовнішньою торгівлею;
- дослідити розвиток інтеграційного процесу в Україні.

Результати

Інтеграція України у світове співтовариство, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами, створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки, забезпечення постійного зростання рівня життя і добробуту населення є визначеними пріоритетами національних інтересів у забезпеченні митної політики України.

Забезпечення цих пріоритетів пов'язане з удосконаленням системи державного управління зовнішньою торгівлею, яке має створити належні умови для усунення реальних та потенційних загрозам й проблемам в даній сфері таких як: нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки, в тому числі митної політики держави; недосконалість важелів державного регулювання (митно-тарифного та нетарифного регулювання) зовнішньоекономічних операцій; нерациональна організація митного оформлення та митного контролю; дисбаланс експортно-імпорتنня структури торговельних операцій; необґрунтований рівень податкових та інших платежів; недосконалість нормативно-правового забезпечення та інші [2, с. 305].

На сучасному етапі Україна прагне зайняти своє місце у міжнародному поділі праці й багато уваги приділяє державному регулюванню зовнішньої торгівлі. Вона широко використовує економічні механізми та інструменти державного регулювання зовнішньої торгівлі, серед яких найбільш важливим є митно-тарифне регулювання. У всьому світі воно є прикладом економічного регулювання і відповідає вимогам ринкової економіки в порівнянні з нетарифними обмеженнями, які переважно мають характер державного, силового регулювання зовнішньої торгівлі.

Митно-тарифне регулювання – це найважливіша складова митної справи, одна з основних функцій митних органів будь-якої країни. Згідно з принципами Генеральної угоди з тарифів та торгівлі Світової організації торгівлі (далі ГАТТ / СОТ) митно-тарифна політика держави спрямована на регулювання зовнішньої торгівлі, захист внутрішнього ринку і стимулювання експорту. Своєю чергою в рамках переговорного процесу зі вступу до СОТ Україна заявила про приєднання до 16 з 19 існуючих секторальних угод та ініціатив, які охоплюють широку гаму промислової продукції, що передбачає встановлення нульових ставок ввізного мита на цілий ряд товарів. З моменту вступу України до СОТ тарифи будуть „зв'язані” на рівні, визначеному в процесі переговорів з країнами-членами Робочої групи. Це передбачає неможливість подальшого довільного маніпулювання ними та підвищення у будь-який час. Отже вступ України до СОТ не знімає, а навпаки підсилює роль митно-тарифного регулювання у системі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності [3, с. 23].

Розвиток митно-тарифної політики України з моменту становлення держави О.П.Гребельник розділяє на чотири етапи з чим ми в основному погоджуємося [1, с. 129]. Але спираючись на власні дослідження та зважаючи на сучасний стан зовнішньоекономічної діяльності в Україні вважаємо за необхідне виокремити п'ятий етап та уточнити основні характеристики всіх етапів у контексті впливу держави на розвиток зовнішньої торгівлі.

Таким чином, спираючись на результати дослідження [4, с. 100], взявши за основу періоди за якими він визначив часові межі перших чотирьох етапів, додамо ще один етап та охарактеризуємо їх наступним чином:

перший етап (1991-1993 рр.) – перехідний, характеризувався переорієнтацією основних функцій держави щодо об'єктів контролю й регулювання зовнішньоторговельної діяльності, відбулося посилення контролю за торговельною діяльністю, що здійснювалися юридичними особами – суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. В цей період переважала жорстка експортна й ліберальна імпортна політика, яка формувалася з однієї сторони, виходячи з внутрішньодержавних потреб у насиченні ринку товарами; з іншої – під впливом міжнародних економічних та фінансових організацій, обмежували доступ дешевої української сировини і продукції на світовий ринок. В цей період було прийнято Декрет „Про Єдиний митний тариф” (1993 р.), який у більшості товарних позицій впроваджував ставки від 0 до 10%, за незначною кількістю позицій – 15-30% і лише на тютюнові та горілчані вироби 50%;

другий етап (1994-1995 рр.) – фінансовий, характеризується посиленням дії фінансових механізмів державного регулювання, які були направлені на наповнення державного бюджету за рахунок оподаткування як імпорту, так і експорту. В цей період відбувається лібералізація зовнішньоторговельного режиму та створюються механізми тарифного регулювання, які спрямовані на отримання податкових надходжень. У 1994 р. була створена Митно-тарифна рада при Кабінеті Міністрів України та прийнята перша Постанова Кабінету Міністрів щодо зміни ставок ввізного мита, що стало підґрунтям для проведення узгодженої митно-тарифної політики, яка на той час носила більше фіскальний характер, хоча й мала елементи протекціонізму;

третій етап (1996-1998 рр.) – протекціоністський, державні заходи регулювання зовнішньої торгівлі в цей період направлені на захист національного товаровиробника від іноземної конкуренції. На даному етапі спостерігалась тенденція підвищення ставок імпортного мита, почалося застосування комбінованого

мита, практично було зрівняно пільгові ставки з повними, встановлено мінімальну митну вартість, введено попередню сплату імпортного мита. В той же час заходи державної митно-тарифної політики поєднувалися із заходами щодо її приведення до вимог ГАТТ/СОТ та зниження середньозваженої ставки імпортного мита до 6%. Паралельно відбувається превалювання у регульованні експортно-імпортних операцій адміністративних та технічних заходів та значно розширюється база митного оподаткування за рахунок ліквідації пільг, що істотно впливало на ефективність митної політики. Посилення протекціоністської направленості митно-тарифної політики України, особливо відносно імпорту, відбилась на обсягах зовнішньоторговельних операцій, які зазнали значного скорочення;

четвертий етап (1999-2004 рр.) – адаптаційний, направлений на вдосконалення системи зовнішньоекономічного та митно-тарифного законодавства відповідно до вимог міжнародного законодавства. На даному етапі: відбулось створення та ратифікація законодавчо-нормативної бази необхідної для приєднання до Брюссельської Конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів (далі Конвенція ГС); у 2001 р. було прийнято Закон України «Про митний тариф України» в якому оптимізовано тарифну номенклатуру в відповідності до вимог ГАТТ/СОТ та Конвенції ГС за рахунок появи національної деталізації на рівні 9 та 10 знаків опису та кодування товарів; була регламентована робота Митно-тарифної ради при Кабінеті Міністрів України щодо внесення змін до діючих тарифних ставок, чим досягнута певна передбачуваність у прийнятті рішень щодо зміни ставок ввізного мита; у 2002 р. було прийнято Митний кодекс України, який за основними своїми положеннями відповідає вимогам Всесвітньої митної організації;

п'ятий етап (з 2005 р.) – інтеграційний, який почався у 2005 р. та триває й до сьогодні. Він проходить в умовах політичної боротьби й різновекторної направленості різних гілок державної влади щодо регулювання розвитку зовнішньоекономічних відносин. В умовах політичної нестабільності, щорічних змін Уряду, економіка стала заручницею тих чи інших політичних амбіцій, що аж ніяк не сприяє її розвитку. На протязі вже трьох років Україна знаходиться у стані потуг стосовно врегулювання зовнішньоторговельного балансу, постійного коливання між ліберальними та фіскальними методами митно-тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоторговельних операцій. Політики та Уряд маніпулюють державними важелями регулювання у хаотичному порядку, що значно погіршує імідж України та значно гальмує її рух на шляху до світогосподарських економічних і фінансових інституцій. Проте незважаючи на всі колізії й перепони Україна поступально рухається у напрямі визначеними Стратегією економічного та соціального розвитку ще у 2002 р. За цей період внесено безліч змін до чинного законодавства, отримане та у лютому 2008 р. реалізоване офіційне запрошення до вступу у СОТ, проводиться активна робота щодо створення спільної з країнами ЄС зони вільної торгівлі та поступової інтеграції України до Європейського Союзу.

Україна розглядає членство в СОТ як системний фактор подальшого розвитку національної економіки, лібералізації зовнішньої торгівлі і створення передбачуваного прозорого середовища для залучення іноземних інвестицій.

Багатосторонню міжнародну торговельну систему, у центрі якої знаходиться СОТ, у широкому розумінні можна визначити як сукупність міжнародних правил, яких мають дотримуватися країни в торговельних відносинах між собою. Правила ці спрямовані на всебічне сприяння відкритій і ліберальній торгівлі. СОТ служить як форумом для переговорів, так і арбітром у врегулюванні торговельних суперечок між країнами-членами.

Вступ до СОТ означає для України: інтеграцію до міжнародної ринкової економіки, створення правових засад для стабільного і передбачуваного ведення бізнесу і міжнародної торгівлі; доступ до міжнародного механізму врегулювання торговельних суперечок; створення сприятливого клімату для іноземних інвестицій; більш широкий вибір товарів і послуг; отримання Україною статусу повноправного учасника міжнародної торгівлі, що збільшить її можливості брати участь у регіональних союзах і об'єднаннях.

Система зобов'язань України як члена СОТ є складовою частиною єдиної політики у сфері державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Відзначені зобов'язання передбачають: трансформацію і зв'язування рівнів мита та лібералізацію режиму доступу до ринку послуг; гармонізацію національного законодавства з вимогами та правилами СОТ відповідно до Закону України "Про ратифікацію Протоколу про вступ України до СОТ"; реалізацію єдиної державної зовнішньоекономічної політики з урахуванням Закону України "Про ратифікацію Протоколу про вступ України до СОТ".

Важливою перевагою набуття Україною членства в СОТ є створення прозорого та передбачуваного бізнес-середовища. Обов'язковою умовою для цього є удосконалення систем стандартизації, сертифікації, застосування санітарних, фітосанітарних заходів та технічних регламентів. Таке удосконалення для держави має особливе значення і може бути забезпечено лише у вигляді кардинальної реформи всієї вітчизняної системи технічного регулювання. Беззаперечним є той факт, що система технічного регулювання країни повинна бути ефективною та прозорою.

Після набуття Україною членства в СОТ використовується аргумент щодо заборони підприємствам виробляти продукцію, яка не буде відповідати міжнародним стандартам якості, а тому їх ринкову нішу займуть іноземні постачальники більш якісних товарів. Це не відповідає дійсності, якість продукції, що реалізується на ринках країн-членів СОТ, не регламентується угодами Організації. Стандарти, що існують в країні можуть бути більш ліберальними, ніж міжнародні стандарти якості ISO.

Основним стимулом для впровадження підприємствами систем управління якістю є не формальні вимоги СОТ, а необхідність підвищення конкурентоспроможності продукції власного виробництва.

Починаючи з 2005 року відмічається щорічне зростання показників промислового виробництва, зовнішньої торгівлі, ВВП та прямих іноземних інвестицій. Тобто, вступ України до СОТ здійснювався у сприятливих економічних умовах. Процес поглиблення торговельно-економічного партнерства між Україною та країнами світу після набуття державою членства у СОТ було збережено.

Порушення макростабільності на зовнішніх ринках знайшло свій відгук у внутрішніх процесах України. Саме результатом поглиблення рецесійних процесів у світі, падіння попиту та цін на світових товарних ринках, які посилювались у II половині 2008 року, стало уповільнення зростання вітчизняної економіки: з 6,5 відсотка у січні-червні 2008 року до 2,1 відсотка в цілому за 2008 рік.

Найсуттєвішою перевагою членства України у СОТ повинно було стати збільшення іноземних інвестицій в економіку України. Однак, згідно з даними Держкомстату, чистий приріст прямих іноземних інвестицій за 2008 рік становив 6,2 млрд. дол. США, що на 22,1 відсотка менше приросту 2007 року. Зменшення притоку інвестицій відбулося саме у II півріччі 2008 року (на 0,737 млн. дол. США).

Варто відзначити, що такого стрімкого негативного розвитку подій, який відбувся наприкінці 2008 року в Україні, не очікували більшість з експертів. Внаслідок посилення кумулятивного ефекту поширення світової фінансової кризи та суттєвого звуження зовнішнього попиту, спостерігалось обвальне зменшення обсягів виробництва починаючи з III кварталу саме в експорторієнтованих секторах економіки (в першу чергу, хімічному та металургійному). Все це доповнилось падінням фондового ринку, посиленням нестабільності валютного ринку (знецінення національної валюти), погіршенням стану на ринку банківських кредитів та депозитів, наростанням негативних очікувань суб'єктів ринку тощо.

Початок 2009 року характеризується продовженням негативних тенденцій кінця 2008 року, які сформувались в українській економіці під впливом поширення рецесійних процесів у світі, падіння попиту та цін на світових товарних ринках тощо. Водночас, аналіз роботи промислових підприємств не дозволяє зробити висновків щодо наслідків членства України в СОТ з огляду на негативний вплив світової фінансово-економічної кризи на розвиток вітчизняної промисловості.

Аналіз макроекономічних показників аграрного сектору економіки України з метою визначення системних змін у зв'язку із вступом України до СОТ ускладнено розгортанням в Україні з листопада 2008 року світової фінансової кризи та несприятливою ціновою кон'юнктурою на світовому аграрному ринку. Водночас, макроекономічні показники аграрного сектору не можуть виявити системних змін у обсягах імпорту, експорту, надходжень до бюджету та виробництва продукції сільськогосподарства, які були б виключно пов'язані з вступом України до СОТ. Позитивним є висновок, що загроза погіршення торговельного сальдо у зв'язку із значною лібералізацією доступу до Українського ринку сільськогосподарських товарів виявилась невинуватою. На теперішній час першочерговим завданням агропромислового комплексу є реформування механізму надання державної підтримки відповідно до принципів СОТ.

Передбачаються такі основні напрями подальшої роботи в умовах членства України в СОТ: запровадження чіткої, взаємної й ефективної співпраці між урядом України та СОТ; забезпечення співробітництва з відповідними комітетами СОТ, участь в двосторонніх та багатосторонніх переговорах у рамках СОТ; забезпечення виконання зобов'язань України, взятих в рамках вступу до СОТ; ефективне застосування системи моніторингу для забезпечення відповідності правилам СОТ з метою запобігання можливим суперечкам з країнами – членами СОТ; реалізацію заходів, спрямованих на інформування громадськості та підтримку бізнесу у використанні системи переваг від членства в СОТ; сприяння українським експортерам у покращенні інформованості щодо доступу на ринки країн – членів СОТ.

Для забезпечення розширення доступу до ринку товарів і послуг країн, що вступають до СОТ, Україна у травні 2008 року приєдналась до робочих груп 29 країн. При формуванні запитів щодо доступу до ринків товарів і послуг країн, що вступають до СОТ, делегація України послідовно створює умови для експансії українських товарів і послуг на ринки цих країн.

Україна використовує договірну базу СОТ для подальшого розвитку зовнішньої торгівлі та збільшення товарообігу з країнами – основними партнерами. Створення зон вільної торгівлі за умовами СОТ дозволить Україні розширити свій внутрішній ринок за рахунок ринків інших країн, підвищити конкурентоздатність свого експорту або хоча б поставити його в рівні умови з країнами-конкурентами, які вже мають розвинену мережу угод про вільну торгівлю.

Основним політичним, а в подальшому - економічним наслідком вступу до СОТ є активізація переговорів з ЄС щодо укладання Угоди про створення зони вільної торгівлі в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Створення зони вільної торгівлі з ЄС є безумовним пріоритетом для України, але зовнішньоекономічні інтереси нашої держави є набагато ширшими. На виконання відповідних доручень Кабінету Міністрів України Мінекономіки веде роботу щодо підготовки проектів угод про вільну торгівлю та проведення відповідних консультацій/переговорів з Сінгапуром, Сербією, Туреччиною тощо; ведеться підготовча робота до започаткування переговорного процесу з іншими країнами та угрупованнями, зокрема Європейською асоціацією вільної торгівлі, Канадою, Мексикою, Сирією.

Укладення угод про вільну торгівлю має на меті диверсифікацію та нарощування обсягів експорту української продукції. В рамках світових торговельних переговорів СОТ Раунду Доха-Розвиток Україна, як член СОТ приєдналась до групи країн, що нещодавно вступили до Організації. Принциповими пунктами позиції цієї групи країн на переговорах є наступні: відсутність додаткових зобов'язань зі скорочення загальної сукупної підтримки сільського господарства; відсутність додаткових зобов'язань щодо скорочення тарифів на сільськогосподарські товари; відсутність додаткових зобов'язань зі скорочення тарифів з доступу до ринку несільськогосподарських товарів. Відзначені положення відображено у проектах домовленостей Раунду Доха-Розвиток.

Окремий напрямком є двостороннє оборонне співробітництво між Україною і США, яке в подальшому буде динамічно розвиватися. Є важливим об'єднання зусиль органів влади і громадськості у питанні побудови ефективної інформаційно-просвітницької кампанії, яка б змогла покращити рівень суспільної підтримки державного курсу на зближення з Європейським Союзом та Північноатлантичним альянсом.

Висновки

Таким чином результатом еволюції державної політики в регулюванні зовнішньоторговельних відносин за роки незалежності стало створення законодавчих умов функціонування в Україні системи міжнародних відносин, митно-тарифного та нетарифного методів їх регулювання, які орієнтовані на загальноприйняті міжнародні норми, стандарти і практику. Практично відбулося формування і, в деяких аспектах, оптимізація механізмів реалізації митно-тарифної політики.

У процесі інтеграції в світовий економічний простір кожна держава, як правило зустрічається з великими труднощами. Україна входить в систему світового господарства, і від того, як цей процес буде проходити, залежить не тільки і не стільки динаміка зовнішньої торгівлі, а перш за все можливість подальшого економічного та соціального розвитку держави як органічної підсистеми світової економіки. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності України, орієнтованій на майбутнє, має забезпечувати найповнішу реалізацію потенціалу нації і через ефективну міжнародну взаємодію в науково-технологічній, торговельній та фінансово-інвестиційній сферах сприяти становленню конкурентоспроможної економіки.

Література

1. Вольчик В.В. Институционализм: вторичность нового мифа? (возможности и пределы институциональной экономики) // Экономический вестник Ростовского государственного университета. – 2003. – Т.1. – №1. – С. 126-134.
2. Глобалізація і безпека розвитку: Монографія / О.Г.Білоус, Д.Г. Лук'яненко та ін. – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с.
3. Грималюк А. Особливості сучасної конкуренції / А. Грималюк // Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України. – 2010. – № 1(16). – С. 22–26.
4. Єрохін С.А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект): Наукова монографія. – К.: Видавництво "Світ Знань". - 2002. – 528 с.
5. Конкурентоспроможність національної економіки / За ред. Кваснюка Б.Є. – К.: Фенікс, 2005. – 582 с.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2012 р.

ТОВ "ДКС Центр"